

Institut pro kriminologii
a sociální prevenci

Potřeby obětí trestné činnosti a RJ: Slibná teorie, nebo i výzkumem ověřená a účinná praxe?

Jan Tomášek a Michal Špejra

Workshop IKSP „Oběti známé, neznámé“

14. května 2025, Justiční areál Na Míčánkách

Struktura příspěvku

- Restorativní justice a potřeby obětí trestné činnosti (teorie v kostce)
- RJ a role kriminologického výzkumu
- Kritéria účinnosti opatření a programů RJ
- Nejvýznamnější poznatky ze zahraničních a domácích výzkumů (IKSP)
- Informace o aktuálně probíhajícím výzkumném projektu
- Závěry

Restorativní justice

- Jedno z **nejvlivnějších hnutí** v oblasti trestní justice
- Vývoj od lokálních iniciativ (70. léta) ke standardní součásti moderních justičních systémů
- Důvodů popularity více – jedním ze zásadních je zájem o oběti a důraz na jejich reálné potřeby
- **Kritika klasické („trestající“) justice** – rozpor s přirozeným a tradičním pohledem na zločin coby osobní záležitost zúčastněných
- **N. Christie (1977)**: mezilidské konflikty jsou typ „vlastnictví“, o které oběti připravil stát, čímž je nad rámec samotného TČ dále poškozují...

Reálné potřeby obětí

- (Zehr, 2003):
- 1. **Potřeba informací**
- 2. Potřeba o své negativní zkušenosti mluvit – všechny okolnosti a škody (**ozdravný proces**)
- 3. Potřeba zplnomocnění (**zapojit se do řešení**)
- 4. Potřeba **náhrady škody** (i v symbolické rovině)
- Klasický systém trestní justice není ani připraven, ani schopen tyto prvky uspokojivě řešit
- RJ – opatření a programy od nich naopak principiálně odvozuje...

RJ a potřeby obětí

- Nejrozšířenějším typem programu je **mediace** mezi pachatelem a obětí
- Často využívány také RSK, trestající a ozdravné kruhy nebo komunitní restorativní rady...
- **Východiska:** oběť má možnost zapojit se do projednání případu (dobrovolně), otevřeně hovořit o své zkušenosti, klást pachateli otázky, navrhnout řešení (velmi široké možnosti)
- Emocionální a osobní rovina je záměrně zdůrazněna
- **Mediátor, facilitátor** – dodržování pravidel, bezpečnost, výsledek přijatelný pro všechny strany

„A opravdu to funguje?“

- Teorie RJ je působivá a přesvědčivá, entuziasmus praktiků prudce nakažlivý...
- **Moderní a racionální kriminální politika** nicméně žádá i **přesvědčivé důkazy**
- Opravdu oběti takové potřeby mají a vyhledávají kvůli nim restorativní programy?
- Opravdu je mediaci a další opatření RJ cestou k uspokojení těchto potřeb?
- Nikoli spekulace, ale fakta, čísla, procenta...
- Výzva pro **kriminologii a kriminologický výzkum** („oči trestního práva“)

- Postupně narůstající zájem výzkumníků (cca od devadesátých let 20. století)
- Zpočátku hlavně tradiční „bašty“ RJ (USA, Kanada, Austrálie, Nový Zéland), nyní informace z celého světa (i mezinárodní a komparativní projekty)
- **Různé přístupy a metody:** kvalitativní / kvantitativní, prospektivní / retrospektivní, metaanalýzy, ...
- Rozšíření zájmu – závažnější formy kriminality, RJ v prostředí věznic, desistence
- Velký důraz na **téma recidivy** (byť v teorii RJ toto téma primárně řešeno nebylo)

- IKSP se tomuto tématu kontinuálně věnuje od devadesátých let (včetně překladových publikací)
- Tři vlastní empirické studie:
 1. **Mediace** (2010) - dotazníky pro oběti a pachatele, retrospektivní přístup, vzorek 50 obětí a 39 pachatelů
 2. **RSK (2019)** - projekt PMS „Na správnou cestu!“, prospektivní přístup, dotazníky pro oběti, pachatele a facilitátory, data o 36 z celkem 40 konferencí (40 obětí, 44 pachatelů)
 3. **ReSet** (2024-2025) – spolupráce s IRJ, evaluace pilotního projektu v českých věznicích

Zahraniční výzkumy: potřeby a důvody účasti

- Potvrzuje se, že důvody účasti odpovídají teorii
- Oběti **nejčastěji zmiňují**:
 1. Touhu zjistit více o samotném TČ a o všem, co k němu pachatele vedlo (*potřeba informací*)
 2. Potřeba sdělit své pocity pachateli (*ozdravný proces*)
 3. Možnost náhrady škody
 4. Přání napomoci mu změnit se a vést ho k odpovědnosti za vlastní chování (významným faktorem věk pachatele)
 5. Vyhnout se zdlouhavému procesu u soudu
 6. Přesvědčit se na vlastní oči, že pachatel bude dostatečně potrestán

ČR: mediace (2010) – oběti v %

Důvody účasti	Velmi silný důvod	Částečný důvod	Nebylo důvodem
Dozvědět se, co pachatele k jeho činu vedlo	56,8	20,5	22,7
Vyhnout se zdlouhavému projednávání věci	55,8	18,6	25,6
Slyšet od pachatele jasnou omluvu za jeho čin	55,6	31,1	13,3
Přispět k nápravě pachatele	54,8	26,2	19,0
Získat od pachatele náhradu škody	48,9	36,2	14,9
Sdělit pachateli osobně, co svým činem způsobil	47,8	29,5	22,7
Vyjádřit se osobně k řešení případu	45,2	28,6	26,2
Zeptat se pachatele na podrobnosti jeho činu	40,5	33,3	26,2
Dokázat sám sobě, že mediaci zvládnu	32,5	25,6	41,9
Dozvědět se více o člověku, který mě poškodil	31,7	19,5	48,8

RSK (2019) – oběti v %

Důvody účasti	Velmi silný důvod	Částečný důvod	Nebylo důvodem
Slyšet jasnou omluvu za jeho čin	62,5	27,5	10,0
Přispět k polepšení pachatele	57,5	35,0	7,5
Sdělit pachateli, co způsobil	47,5	37,5	15,0
Vyjádřit se k řešení případu	45,0	37,5	17,5
Vyhnout se zdlouhavému projednávání	41,0	46,2	12,8
Získat od pachatele náhradu škody	27,5	50,0	22,5

Uspokojení potřeb

- Ve výzkumech obvykle rozlišena dvě hlediska:

a) **procesuální prvky**

– naplnění principů - možnost vyjádřit své pocity a názory, klást otázky, vyjádřit se k řešení případu...

b) **restorativní prvky**

- míra, v níž dojde k obnovení narušeného vztahu (změna postoje k pachateli, odpuštění, smíření, dohoda, náhrada škody)

- Časté též otázky na **celkovou spokojenost** s daným opatřením, ochotu účastnit se znovu apod.

Procesuální prvky

- **Celkový pohled - velmi příznivá zjištění:** naprostá většina obětí je se svou účastí v RJ programu spokojena (metaanalýzy hovoří o cca 85 %)
- Oceňují zejména možnost získat od pachatele informace, vyjádřit svoje pocity a emoce a také šanci podílet se na řešení případu,
- **Experimentální studie** - srovnání s účastníky standardního soudního řízení
- Prokazatelný vliv na pocit, že došlo k naplnění **principu spravedlnosti** (!!!)
- (platí i o pachatelích)

Restorativní prvky

- Méně přesvědčivé výsledky než u procesuálních...
- Lze očekávat – dodržení pravidel a férovost nejsou zárukou napravení vztahu
- RJ **snižuje obavy** obětí z pachatele a rizika další viktimizace
- Většina obětí se po RJ cítí lépe (**zmírnění následků**)
- Většinou se podaří **dospět k dohodě** (90 %)
- Pachatelé ji častěji dodrží než u jiných opatření trestní justice (např. 81 % vs 57 %)
- Ústřední roli hraje **upřímná omluva pachatele** a snaha napravit skutek...

ČR: mediace (2010)

- 92 % obětí bylo rádo, že se mediace účastnilo
- 90 % bylo spokojeno s výsledkem
- 94 % obětí mělo pocit, že dostaly dostatečný prostor pro vyjádření svých pocitů a názorů
- 82 % považovalo za důležité, že pachateli mohly sdělit, co si myslí a cítí
- Pro 89 % bylo důležité, že se vyjádřily k řešení případu
- 78 % se po mediaci cítilo lépe než před ní
- 65 % věřilo ve výchovný efekt mediace
- 32 % změnilo názor na pachatele k lepšímu

Důležité faktory

- Výsledné pocity souvisely s **motivy k účasti** a pocity před samotnou mediací...
- Spokojenější ty oběti, které motivovala **touha mluvit o následcích činu** nebo slyšet omluvu od pachatele
- Nejvíce nespokojené naopak ty oběti, které o smyslu mediace předem **pochybovaly** a nebyly si jisté, že účast na ní má smysl

ČR: RSK (2019)

- Všechny oběti měly pocit, že dostaly dostatek prostoru pro vyjádření svých pocitů a názorů
- 94 % se ohledně celého případu cítilo po RSK lépe
- 97 % účasti ani v nejmenším nelituje
- Všechny oběti by RSK doporučily obětem stejného skutku
- Podle 95 % obětí se pachatel za svůj čin styděl
- 94 % obětí změnilo názor na pachatele k lepšímu
- 92 % uvěřilo ve výchovný efekt RSK
- Podle 86 % se podařilo dospět k dohodě, všechny tyto oběti s ní byly spokojeny

Hodnocení PMS

- V obou výzkumech velmi pozitivní
- Profesionální a spravedlivý přístup, vytvoření vstřícné atmosféry, respekt k účastníkům
- Nespokojené hlasy jen výjimečně
- Pocit, že mediátor nebyl příliš zkušený nebo že případ bagatelizoval ve prospěch pachatele (2010)

Restorativní setkání obětí a pachatelů závažné kriminality v prostředí VTOS

- Výzkumný projekt ve spolupráci s IRJ, VS ČR a PMS
- **Cíl výzkumu:** popsat, analyzovat a zhodnotit praxi v ČR v oblasti restorativních postupů realizovaných společně s oběťmi a pachateli v prostředí věznic
- Zvláštní pozornost je věnována:
 1. Vyhodnocení **pilotnímu projektu „ReSet“**
(*„Restorativní setkání ve věznicích v případech trestné činnosti se závažným dopadem“*)
 2. Využívání restorativních postupů (mediace O/P, RSK a další) v **praxi PMS**

Metodologie

- Analýza dat agendového **informačního systému PMS**
- Dotazníkové šetření mezi **příímými účastníky** projektu ReSet, tj. oběťmi, pachateli, facilitátory
- Dotazníkové šetření mezi **pracovníky PMS-mediátory**
- Expertní strukturované rozhovory s **facilitátory ReSet**, koordinátory věznic, zástupci IRJ

Předběžná (dílčí) zjištění

- Motivy obětí setkat se s pachatelem a efekty restorativního setkání v zásadě **korespondují s relevantními výzkumnými zjištěními** v ČR i v zahraničí
- Identifikují dilemata spojená se způsobem a načasováním oslovování obětí
- Naznačují **limity v systému práce** s oběťmi trestných činů
- Zdůrazňují potřebu **kvalitní odborné přípravy** facilitátorů, resp. mediátorů pro práci s oběťmi i pachateli

Závěry

- Role kriminologických výzkumů je nezastupitelná – empirické důkazy (standardní vědecké metody)
- Potřeba dalších studií v ČR – i v souvislosti se současnými aktivitami (Strategie RJ)
- Význam malých, kvalitativně zaměřených výzkumů (prostor pro uplatnění různých institucí)
- Z hlediska obětí a jejich potřeb přinášejí dosud uskutečněné studie jednoznačně pozitivní výsledky
- Toto téma bohužel méně diskutované než problematika recidivy...
- Postoje veřejnosti

Literatura

Latimer, J., Dowden, C., & Muise, D. (2005). The Effectiveness of Restorative Justice Practices: A Meta-Analysis. *Prison Journal*, 85(2), 127-144.

Shapland, J., Robinson, G., & Sorsby, A. (2011). *Restorative Justice in Practice: Evaluating what works for victims and offenders*. Abingdon: Routledge.

Tamarit, J., & Luque, E. (2016). Can restorative justice satisfy victims needs? Evaluation of Catalan victim-offender mediation programme. *Restorative Justice: An International Journal*, 68-85.

Umbreit, M. S., Coates, R. B., & Vos, B. (2008). Victim offender mediation: an evolving evidence-based practice. V D. Sullivan, & L. Tifft, *Handbook of Restorative Justice*. Abingdon: Routledge.

Umbreit, M. S., Coates, R. B., & Vos, B. (2001). The impact of victim-offender mediation: Two decades of research. *Federal Probation*, 65(3), 29-35.

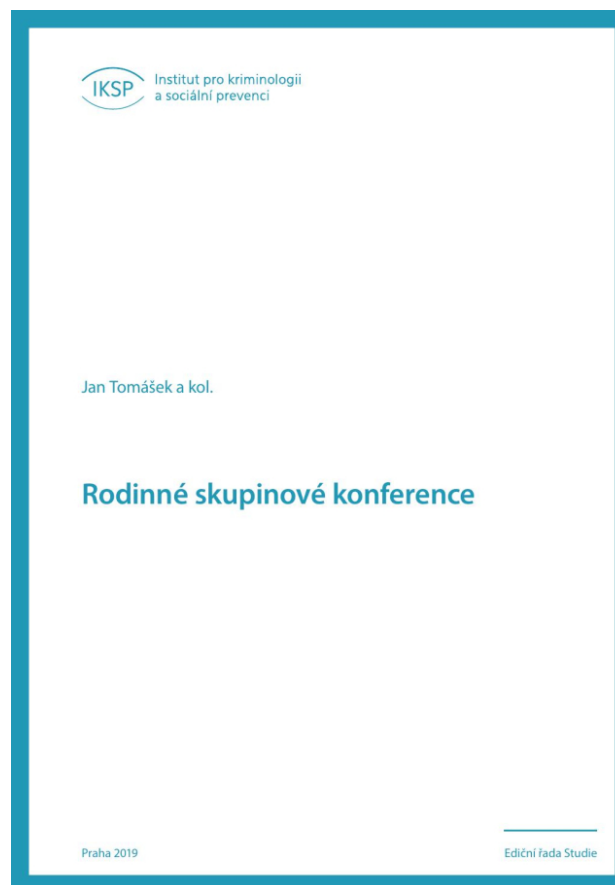
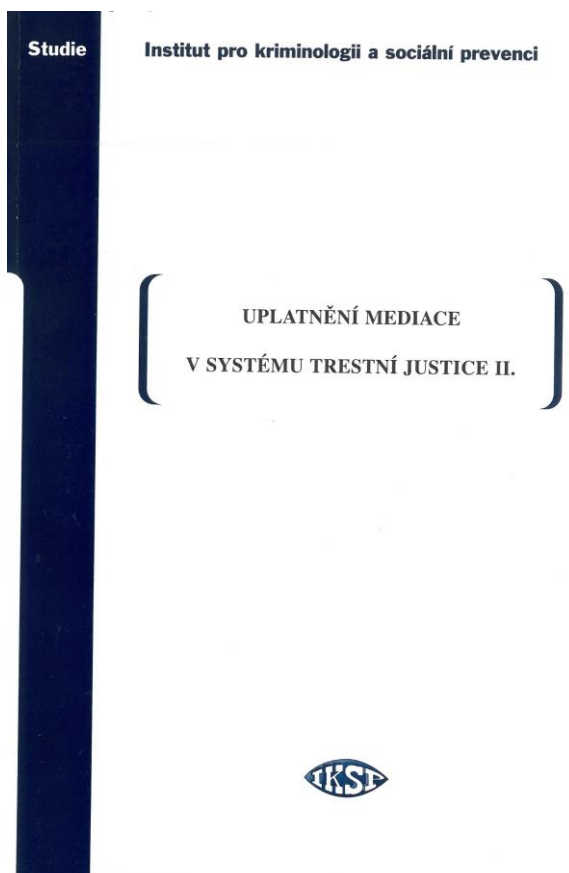
Van Camp, T. (2017). Understanding victim participation in restorative practices: Looking for justice for oneself as well as for others. *European Journal of Criminology*, 14(6), 679-696.

Van Camp, T., & Wemmers, J.-A. (2013). Victim satisfaction with restorative justice: More than simply procedural justice. *International Review of Victimology*, 117-143.

Van Mastrigt, S., Strang, H., Sherman, L. W., Wellnitz, K. B., & Gade, C. (2024). Victim and Offender Ratings of Mediations and Restorative Justice Conferences: Findings from a Danish Randomized Controlled Trial. *Victims & Offenders*, 1-31.

Vanfraechem, I., Aertsen, I., & Willemsens, J. (2010). *Restorative Justice Realities. Empirical Research in a European Context*. The Hague: Eleven International Publishing.

Publikace IKSP

Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Náměstí 14. října 801/12
150 00 Praha 5

